

ПЛАН ЛЕКЦІЙ З ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Розділ 1

Проблема психічного розвитку людини та основні зарубіжні підходи до її розв'язання

Тема 1

Предмет, завдання та основні проблеми вікової психології

1. Психологія віку і психологія розвитку: диференціація змісту
2. Історичний розвиток уявлень про дитину та її розвиток. Історична змінюваність кількості та тривалості періодів психічного розвитку дитини.
3. Предмет та завдання вікової психології. Основні поняття вікової психології. Роль вікової психології у вирішенні завдань навчання та виховання.
4. Основні питання (проблеми) вікової психології.

Тема 2

Методи вікової психології

1. Витоки методів вікової психології.
2. Класифікація методів вікової психології.
3. Специфіка використання методів вікової психології.
4. Формуючий метод як основний метод галузі. Практичні і теоретичні аспекти використання формуючого методу у вікової психології.

Тема 3

Біогенетичний та соціогенетичний підходи до розуміння психічного розвитку дитини

1. Проблема психічного розвитку та його чинників у віковій психології.
2. Біогенетичний підхід. Біогенетичний закон Е.Геккеля як витока концепцій рекапітуляції щодо розуміння психічного розвитку дитини. Біогенетичні концепції Ст.Холла, А.Гезелла, К.Бюлера. Періодизація психічного розвитку дитини за К.Бюлером.
3. Розуміння умов, джерел, передумов, рушійних сил, механізмів психічного розвитку у біогенетичному підході.
4. Соціогенетичний підхід: передумови появи та розуміння психічного розвитку людини. Характеристика біхевіоризму, необіхевіоризму, концепції драйвів.
5. Розуміння умов, джерел, передумов, рушійних сил, механізмів психічного розвитку у соціогенетичному підході.

Тема 4

Теорії конвергенції двох факторів психічного розвитку людини

1. Теорії конвергенції двох чинників розвитку В.Штерна, К.Кофки.
2. Психоаналітичний підхід З.Фрейда до розуміння розвитку людини. Уявлення про структуру психіки й особистості та конфлікт, що є рушійною силою розвитку.
3. Епігенетична концепція Е.Еріксона про розуміння психічного розвитку людини: епігенетичний принцип, повний життєвий цикл життя людини, ідентичність, полюси розвитку, рівновага.
4. Розуміння умов, джерел, передумов, рушійних сил, механізмів психічного розвитку у теоріях конвергенції двох факторів.

Тема 5

Періодизації психічного розвитку за З.Фрейдом та Е.Еріксоном

1. Характеристика періодизації розвитку за З.Фрейдом: критерії періодизації, характеристика виділених періодів за основними конфліктами, підсумками розвитку, набутими рисами характеру.
2. Характеристика періодизації розвитку за Е.Еріксоном: критерії періодизації, характеристика виділених періодів за віковими завданнями, полюсами розвитку, надбаннями. Характеристика ролі криз у розвитку особистості.
3. Порівняння періодизацій за З.Фрейдом та Е.Еріксоном.

Тема 6

Епістемологічна концепція Ж.Піаже психічного розвитку дитини. Концепція соціально-історичної обумовленості розвитку психіки А.Валлона

1. Основні положення та поняття епістемологічної концепції Ж.Піаже. Розуміння психічного розвитку, дорівняння розвитку психіки розвитку інтелекту.
2. Особливості дитячого мислення: егоцентризм. Егоцентричне мовлення й реалізм як емпіричні прояви егоцентризму. Характеристика феноменів дитячого мислення.
3. Характеристика стадій розвитку інтелекту за Ж.Піаже: стадія сенсомоторного інтелекту, стадія конкретних операцій репрезентативного інтелекту, стадія формальних операцій репрезентативного інтелекту.
4. Характеристика основних ідей концепції соціально-історичної обумовленості розвитку психіки А.Валлона. Переходи від органічного до психічного та від дій до думки.

Розділ 2

Основні вітчизняні підходи до проблеми психічного розвитку дитини

Тема 7

Культурно-історична теорія Л.С.Виготського про психічний розвиток дитини

1. Основні ідеї культурно-історичної теорії Л.С.Виготського.

2. Застосування культурно-історичної теорії до розв'язання питань вікового розвитку. Нове розуміння умов, джерел, чинників психічного розвитку людини. Закони психічного розвитку.

3. Нове розуміння співвідношення та взаємодії процесів навчання та розвитку. Обґрунтування ведучої ролі навчання у психічному розвитку.

Тема 8

Періодизація психічного розвитку дитини за Л.С.Виготським. Періодизація психічного розвитку дитини та роль предметної діяльності за О.М.Леонтьєвим

1. Категорія віку за Л.С.Виготським. Соціальна ситуація розвитку й вікові новоутворення як критерії періодизації.

2. Динаміка вікового розвитку: стабільні та кризові періоди. Поняття кризи вікового розвитку, її зміст та значення. Поняття зон актуального і найближчого розвитку, їх теоретичне і конкретно-практичне значення. Сензитивні періоди розвитку. Теоретичне обґрунтування формуючого експерименту.

3. Періоди вікового розвитку.

4. Поняття предметної діяльності за О.М.Леонтьєвим. Ведуча діяльність як критерій віку, ознаки та типи ведучої діяльності. Роль ведучої діяльності у психічному розвитку дитини.

5. Залежність психічного розвитку від методів навчання за Д.Б.Ельконіним і В.В.Давидовим. Взаємодія процесів навчання та виховання.

Тема 9

Гіпотеза Д.Б.Ельконіна про вікову періодизацію психічного розвитку дитини

1. Нове розуміння взаємостосунків між дитиною та суспільством за Д.Б.Ельконіним.

2. Чергування ліній освоєння мотиваційно-сислової та операційно-технічної сторін діяльності як рушійна сила психічного розвитку дитини. Закон періодичності (чергування) ведучих діяльностей.

3. Суспільно-історична обумовленість тривалості дитинства, закономірності виникнення окремих періодів дитинства.

4. Періодизація психічного розвитку за Д.Б.Ельконіним: епохи, періоди розвитку, зміна домінування діяльностей 1 та 2 типу, основний зміст періодів розвитку.

Розділ 3

Розвиток психіки та особистості у дитинстві та перехідному віці

Тема 10

Розвиток психіки та особистості у віці немовляти

1. Криза новонародження. Особливості психічного життя новонародженої дитини. Значення комплексу оживлення.

2. Вік немовляти Соціальна ситуація розвитку. Безпосереднє емоційне спілкування як ведуча діяльність віку немовляти. Розвиток сенсорики та моторики немовляти. Розвиток мовлення та спілкування.

3. Основні новоутворення віку немовляти.

4. Криза одного року.

Тема 11

Розвиток психіки та особистості у ранньому дитинстві

1. Період раннього дитинства. Соціальна ситуація розвитку. Предметно-маніпулятивна гра – ведуча діяльність раннього дитинства.

2. Основні напрямки психічного розвитку: розвиток дій з предметами, мовлення, пізнавальних процесів, самосвідомості. Значення раннього дитинства для розвитку особистості.

3. Основні новоутворення періоду раннього дитинства.

4. Криза трьох років.

Тема 12

Розвиток психіки та особистості у дошкільному віці

1. Період дошкільного дитинства. Соціальна ситуація розвитку. Сюжетно-рольова гра – ведуча діяльність дошкільного дитинства. Дитячий колектив та його значення для розвитку дитини.

2. Основні напрямки розвитку: мовлення, пізнавальні процеси, особистість (виникнення ієрархії мотивів, засвоєння соціальних цінностей). Види символічної діяльності та їх значення для психічного розвитку дитини.

3. Основні новоутворення періоду.

4. Криза семи років. Проблема готовності до навчання у школі.

Тема 13

Розвиток психіки та особистості у молодшому шкільному віці

1. Молодший шкільний вік. Соціальна ситуація розвитку. Навчальна діяльність – ведуча діяльність молодшого шкільного віку. Зміст навчання як джерело психічного розвитку учня. Структура та закономірності формування навчальної діяльності (Д.Б.Ельконін, В.В.Давидов, В.В.Репкін, Г.А.Цукерман).

Основні напрямки розвитку: пізнавальні процеси, формування наукового мислення, розвиток мотивів навчання, формування особистості молодшого школяра. Стосунки з дорослими і ровесниками.

3. Основні новоутворення періоду залежно від способу організації навчальної діяльності.

Тема 14

Розвиток психіки та особистості у підлітковому віці

1. Криза підліткового віку. Почуття дорослості і тенденція до дорослості за Д.Б.Ельконіним.

2. Зарубіжні теорії підліткового віку.

3. Розробка проблеми підліткового віку у вітчизняній психології. Розвиток самосвідомості, феномен відкриття «Я» за І.С.Коном, статева самосвідомість. Розвиток особистості: самооцінка, потреба у самоствердженні, моральні переконання.

4. Навчальна діяльність підлітків і розвиток пізнавальної сфери. Трудова діяльність і формування системи інтересів та професійної спрямованості.

Тема 15

Розвиток системи стосунків у підлітковому віці

1. Соціальна ситуація розвитку у підлітковому віці. Інтимно-особистісне спілкування як ведуча діяльність підліткового віку. Стосунки з ровесниками: пошук можливостей індивідуалізації та інтеграції у групу.

2. Стосунки з батьками, значення стилю виховання для розвитку особистості. Стосунки з вчителями.

3. Основні новоутворення періоду.

Тема 16

Розвиток психіки та особистості у юнацькому віці

1. Юнацький вік – завершальна стадія переходу від дитинства до дорослості. Соціальна ситуація розвитку Навчально-професійна діяльність як ведуча у юнацькому віці.

2. Основні напрямки розвитку: пізнавальна та емоційна сфери, формування наукового світогляду, ціннісних настанов, розвиток самосвідомості та образу Я. Проблема життєвого і професійного самовизначення.

3. Стосунки з ровесниками та дорослими.

4. Основні новоутворенні періоду.

Основна література

1. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. – СПб.: Питер, 2008. – 400 с.
2. Венгер А.Л., Слободчиков В.И., Эльконин Б.Д. Проблемы детской психологии и научное творчество Д.Б.Эльконина // Вопр. психол. – 1988. – № 3. – С.20-29.
3. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии / Психология. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – Разд.3. – С. 911-997.
4. Выготский Л.С. Лекции по психологии / Психология. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – Разд.3. – С. 756-827.
5. Выготский Л.С. Проблема возраста / Психология. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – Разд.3. – С. 892-910.
6. Вікова психологія: методичні вказівки до лабораторних занять для студентів-психологів / Укл. Гімаєва Ю.А. – Х.: ХНУ імені В.Н.°Каразіна, 2010 . – 108 с.
7. Вікова психологія: навчально-методичний комплекс для студентів зі спеціальності «Психологія» / Укл. Гімаєва Ю.А. – Х: ХНУ імені В.Н.°Каразіна, 2005. – 16 с.
8. Возрастная психология: учебное пособие для студентов-психологов / Составит. Гимаева Ю. А. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2013. – 112 с.
9. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. – М.: Педагогика, 1986.
10. Дусавицкий А.К. Развитие личности в учебной деятельности. Изд. 2-е, испр и доп. – Х.: ХНУ имени В.Н.Каразина, 2008. – 216 с
11. Кле М. Психология подростка (Психосексуальное развитие). – М.: Педагогика, 1991. – 176 с.
12. Кон И.С. Психология ранней юности. – М.: Просвещение, 1989.
13. Кравцова Е.Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе. – М.: Педагогика, 1991.
14. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология : Полный жизненный цикл развития человека. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: ТЦ Сфера, 2006. – 464 с.
15. Леонтьев А.Н. К теории развития психики ребёнка / Проблемы развития психики. 3-е изд. – М.: Изд-во МГУ, 1972. – Разд.3. – С.500-528.
16. Леонтьев А.Н. Об историческом подходе к изучению психики человека / Проблемы развития психики. 3-е изд. – М.: Изд-во МГУ, 1972. – Разд.2. – С.341-387.
17. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі. В 2-х т. – Т.1: Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. – К.: Форум, 2002.
18. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі. В 2-х т. – Т.2.: Моделювання психологічних новоутворень: генетичний аспект. – К.: Форум, 2002.
19. Методические рекомендации к курсу «Возрастная психология» для студентов психологов 2 курса / Сост. Гимаева Ю.А. – Х: ХНУ имени В.Н.°Каразина, 2003. – 24 с.
20. Моргун В.Ф., Ткачева Н.Ю. Проблемы периодизации развития личности в психологии. – М., Изд-во МГУ, 1981.

21. Обухова Л.Ф. Возрастная психология: учебник для вузов. – М.: Высшее образование; МГППУ, 2000. – 460 с.
22. Психологія емоцій: навчальний посібник для студентів-психологів. Частина 1/ Укл. : Гімаєва Ю. А. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – 122 с.
23. Сапогова Е.Е. Психология развития человека: Учеб. пособ. для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2001.
24. Слободчиков В.И. Категория возраста в психологии и педагогике развития. – Вопросы психологии. – 1991. – №2. – С.37-49.
25. Слободчиков В.И., Цукерман Г.А. Интегральная периодизация общего психического развития // Вопр. психол. – 1996. – № 5.
26. Эльконин Б.Д. Кризис детства и основания проектирования форм детского развития. – Вопросы психологии. – 1992. – №3-4. – С.7-13.
27. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1989.
28. Эльконин Д.Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте // Вопр. психол. – 1971. – № 4.
29. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М.: Педагогика, 1978.

Допоміжна література

- 1.Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учеб. пособие для студ. вузов. – 3-е изд., испр. – М.: Издательский центр “Академия”, 1998.
- 2.Байард Т.Б., Байард Дж. Ваш беспокойный подросток. Практическое руководство для отчаявшихся родителей. – М.: Просвещение, 1991.
- 3.Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2001.
- 4.Кулагина И.Ю. Возрастная психология (Развитие ребёнка от рождения до 17 лет): Учебное пособие. 3-е изд. – М.: Изд-во УРАО, 1997.
- 5.Немов Р.С. Психология: Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. – Кн. 2. Психология образования. – 3-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997.
- 6.Общая психодиагностика / Под ред. А.А.Бодалёва, В.В.Столина. – М.: Изд-во МГУ, 1987.
- 7.Прихожан А.М., Юферева Т.И. Об аффекте неадекватности у учащихся 3-го и 5-го классов.// Экспериментальные исследования по проблемам общей и педагогической психологии./ Под ред. В.Н.Пушкина. – М., 1975. – С.87-106.
- 8.Рабочая книга школьного психолога / Под ред. И.В.Дубровиной. – М.: Просвещение, 1991.
- 9.Хейзинга Й. Homo Ludens. В тени завтрашнего дня / Пер. с нидерл. В.В.Ошиса – М.: Прогресс-Академия, 1992.
10. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение). 3-е междунар. изд. – СПб.: Питер, 2014. – 608 с..

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

www.psylib.org.ua/books

1. Вікова психологія: методичні вказівки до лабораторних занять для студентів-психологів / Укл. Гімаєва Ю.А. – Х.: ХНУ імені В.Н.°Каразіна, 2010. – 108 с.
2. Вікова психологія: навчально-методичний комплекс для студентів зі спеціальності «Психологія» / Укл. Гімаєва Ю.А. – Х: ХНУ імені В.Н.°Каразіна, 2005. – 16 с.
3. Возрастная психология: учебное пособие для студентов-психологов / Составит. Гимаева ЮА. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2013. – 112 с.
4. Психологія емоцій : навчальний посібник для студентів-психологів. Частина 1 / Укл. : Гімаєва Ю. А. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – 122 с.
5. Методические рекомендации к курсу «Возрастная психология» для студентов психологов 2 курса / Составит. Гимаева Ю.А. – Х: ХНУ имени В.Н.°Каразина, 2003. – 24 с.

При опрацюванні літератури з курсу зручно складати невеликий план-конспект, який би включав основні положення підходу, концепції, ключові поняття, закономірності, найбільш показові характеристики тощо. При розгляданні будь-якої авторської концепції чи теорії корисно визначити, до якого підходу належить ця концепція, які поняття складають її категоріальний апарат, як цей автор розуміє умови, джерела, чинники, рушійні сили психічного розвитку у онтогенезі та чи розглядає ці питання взагалі. Бажано провести паралелі з добре відомими студенту теоріями, порівняти поняття та зміст положень, що використовують та наводять різні автори. Питання, які студент неспроможний розв'язати самостійно, розумно підняти під час аудиторних занять.